

Վարխաանգ Անանյան

Հովազաձորի գերիները

17

Գլուխ չորրորդ. Թե ինչ է սովորեցնում Հովազաձորում անցկացրած ծանր օրերի փորձը

Քիչ անց մեր աղետյալները նորից բոլորել էին թե՛ խարույկի շուրջը և մոռացած ցուրտ ու սարսափ, խաղաղ գրուցում էին: Մռայլ ու տաժանելի գիշերից հետո օրն այնպե՛ս պայծառ էր թվում, աշխարհը այնպե՛ս խնդուն: Մահն այնքան մոտիկից տեսնելուց հետո կյանքն այնպե՛ս քաղցր էր թվում: Նույնիսկ այդպիսի՛ կյանքը, երբ շուրը տարել էր նրանց խղճուկ ունեցվածքն անգամ՝ դասագրքեր, պայուսակներ, տետրեր ու մատիտներ, հագուստներ, Շուշիկի մի կոշիկը, Սարգսի գլխարկը... Անգամ այդպիսի՛ կյանքը, երբ նրանք մնացել էին կիսամերկ, անգեն ու քաղցած վերահաս դաժան ձմռան դեմ-հանդիման: Այդպիսի խղճուկ կյանքն անգամ հիմա քաղցր էր թվում, ավելի քաղցր, քան մինչ այդ գյուղում անցկացրած իրենց տաք ու ապահով կյանքը:

Մեծամեծ վտանգներից դուրս պրծնելով, նրանք նոր էին զգում կյանքի ողջ արժեքը: Այդ վտանգներում նաև փորձ էին ձեռք բերել և վստահություն դեպի իրենց ուժերը: Նրանք զգում էին, որ աճել են, հասունացել:

Էն ի՞նչ բան էր, Աշո՛տ, էն ի՞նչ գույում էր, որ եկավ ու գնաց, հարցրեց Հասուն: Նրա համար իրենց պետք հեղինակություն էր, նա պետք է որ իմանար աշխարհի բոլոր գաղտնիքները: Իր միամիտ, պարզ աչքերը Աշոտի դեմքին հառած, Հասուն

պատասխանի էր սպասում: Ես բոլորը տեսա: Չորը քարափի տակից դուրս եկավ՝ «բո՛ւհ», ոնց որ թե քարափը սիրտը ետ տա...

Անհաջող պատկերներով ես խոսում, Հասո՛ւ, բայց ճիշտ է, ետ տալու նման էր... Հե՛յ գիտի, հա՛, երագունս Շուշիկենց բակում իրենց հավերից մեկը փետրում էինք, որ խորովենք, մեկ էլ տեսա ոնց որ կծպծան մաճառը շի խցանը չի շարտում, դուրս թռա այրից: Ջրխկացի ու պինդ բռնեցի մի թփից՝ քաղցր երագներս ցնդեցին... Հեղեղի հետ կոխ բռնեցի, ես նրան՝ նա ինձ, վերջը տեսավ ուժը չի պատում՝ ձեռքը թողեց կորավ... Անիրավը գոնե ժամանակ տար հավն ուտեինք, հետո դուրս վոնդեր մեր բնակարանից, այդ վիճակում էլ հումորով իր տպավորություններն էր պատմում Գագիկը: Նա նույնպես կատակելու սիրտ չունեի, բայց ընկերների թախիժը պե՞տք էր ցրել, թե ոչ:

Աշոտը արդեն հասկացել էր, որ դա իր պապի հոր այգին ջրող հեղեղն էր: Պատմեց ընկերներին իր իմացածը և զգաց, որ Հասոյի սիրտն ահ ընկավ:

Սատանի բան չի, Հասո՛ւ, դրանք երկրի խորքում կուտակվող ջրեր են (հիշո՞ւմ ես, որ երկու-երեք շաբաթ էր «ծը՛լթ, ծը՛լթ, վը՛շ, վը՛շ» լցվում էր ավազանը): Երբ արդեն ավազանում տեղ չկա, ջրերը դուրս են հորդում: Բայց ինչու այդպես հանկարծ ու կարճատև, դա մեր խելքի բանը չի, կպատմենք մեր մեծերին, մասնագետներ կգան-կպարզեն: Գնա՛նք, Գագի՛կ, Հասո՛ւ, տեսնենք մեր ավերված օթևանը...

Չէ՛, պրծա՛վ, Հասոն էլ էն կողմը գնացողը չի...

Ախպե՛ր, ավելի լավ է ես գնամ փայտ ջարդեն... Հա՛, Աշո՛տ, հիմի հասկացա՞ր, թե ինչու էժերը մեր էրը չեն գալիս...

Հա՛, իսկապե՛ս որ... իբր թե ես էլ բնասերների ղեկավար եմ, թո՛ւհ, իր ճակատին ավիով զարկեց Աշոտը: Դա շատ հետաքրքիր երևույթ է: Ուրեմն վայրի այժերը իրենց աչքով տեսնում են, որ մեկ-երկու ամիսը մեկ անգամ այդ այրից ջուր է ժայթքում, անապահով տեղ է: Տեսնում են ու վախից չեն մտնում այնտեղ... Ինքնապաշտպանության բնագդ... Տեսեք ի՛նչ բաներ կան բնության մեջ է՛...

Աշոտը գլուխն օրորելով գնաց շարաքաստիկ քարանձավի կողմը:

Մոտեցան: Անձավի առաջի լանջը հեղեղը սրբել մաքրել էր քարերից, իսկ ներքևը՝ ձյունից: Այրից դուրս քշված փայտի կտորներից ու եղևնու ճյուղերից մի քանիսը դեմ էին առել այստեղ-այնտեղ:

Վա՛յ, վերարկուս, ուրախացավ Աշոտը, թաց ու ցեխոտ հագուստը եղևնու ճյուղերից ազատելով, -Սպասիր, մզենք փռենք, թող չորանա...

Տղաները անորոշ երկյուղը սրտներում մտան քարայրը և կանգ առան: Թեև ջուր չկար, բայց նրանք ահով էին նայում խորքի մութ «որկորին», որտեղից դարձյալ վշտոցի ձայն էր լսվում և թվում էր հիմա նորից հեղեղ դուրս կժայթքի:

Աշոտը անվստահ առաջ գնաց, չոքեց թաց հատակին, ներս սողաց և ականջը դեմ արավ: Այո, դատարկված ավազանը նորից լցվում է ժայռի թիկունքից երկրի խորքը ծծվող ջրերով:

«Բայց ինչո՞ւ է ժայթքում ու նորից փակվում...»: Նա ետ եկավ և այրի պատերին նայելով գոչեց.

Ջա՛ն, Շուշիկի պայուսակը մնացել է... Էս էլ նրա սիրելի ոզնին...

Այրի բարձրադիր ու չոր անկյունում, տերևների միջից մի գույգ մանր աչքեր էին պսպղում: Աշոտը մոտեցավ, սարսափահար կենդանուն գցեց իր վերարկուի թաց գրպանն ու դուրս եկավ շարաքաստիկ անձավից:

Ի՛նչ անհյուրընկալ դուրս եկավ այդ այրը: Ինչպե՛ս իր խելագար արարքով նա նոր խոչընդոտ դրեց գերիների ազատության ճամփին: Ի՛նչ անեն հիմա, նոր բնակարա՞ն փնտրեն, նոր անկողի՞ն, վառելի՞ք, թե շարունակեն աշխատել Դիվային կաժանի վրա...

Այսպես դառն մտքերով էր Աշոտը հրաժեշտ տալիս իրենց «խենթ բնակարանին», երբ լավեց Շուշիկի ուրախ կանջը.

Վա՛յ, ոգնիս կենդանի է... Իսկ ես համոզված էի, որ ջուրը տարել է... Եկ տաքացնեն, ջանի՛կս... Իսկ պայուսակս... Վա՛յ, այդ ոնց է չոր մնացել, ախր մոտս ընկած էր, գարմացավ Շուշիկը:

Այո՛, Հասուն գիշերն իր քրոջ պայուսակը կախել է պատից, իսկ մերը թողել հեղեղի բերանում... Է՛հ, Հասուն՛, Հասուն, կողմնապահություն ես անում, մատը թափ էր տալիս Գագիկը:

Հասուն երջանիկ ժպտում էր. իր հայ «քուրացվի» նկատմամբ ուշադրության մի ապացույց էլ էր հայտնաբերված:

Դե՛հ, ընկերնե՛ր, կծոխուրը կերել եք ու տաքացել: Հիմա ինձ լսեցեք: Սարգի՛ս, ինչպե՛ս է ոտքդ: Ոչի՞նչ, ցավերը մեղմացա՞ն: Ապրե՛ս, դա էլ կմոռանաս, նեղ օրերն էլ, մա՛րդը կմնա... Կգնանք տուն, ամեն բան կմոռացվի, բայց չի մոռացվի իրար արած վատությունը, ոչ լավությունը, իր հանգի հանդիսավոր ու խրատական սկսեց Աշոտը: Ուրե՛մն, ընկերնե՛ր, մեզ այնպես պահենք մեր այս նեղ օրերին, որ հետո կյանքում բաց ճակատով նայենք իրար երեսի... Ու իրարից ամաչելու ոչ մի պատճառ չունենանք: Չմոռանանք մեր պապերի իմաստուն խոսքը՝ լավ ընկերը նեղ օրին կերևա... Լավ, թույլ տվեք ես ամփոփեմ մեր վերջին ձախորդության հետ կապված դասերը (Ա՛խ այդ Աշոտը, որ չի կարող յուր գնալ առանց ժողովի ու ճառերի...): Այո՛, մենք մեծ դաս ստացանք: Հեղեղը ցույց տվեց, որ մեզանից մի քանիսը կոփված չեն բնության դեմ սղվող կովում և շուտ գենքերը վա՛ր են դնում, հանձնվում: Ես օրինակներ չեմ բերում, բայց դուք ամեն մեկդ հիշեցեք, թե՛ ձեզանից ո՛վ ինչպե՛ս պահեց իրեն հեղեղի ժամանակ և նրանից հետո...

Եվ տղան խուզարկու հայացքով մեկ-մեկ նայեց իր ընկերներին: Սարգիսը խոնարհել էր իր հայացքը, իսկ Շուշիկը ծիծաղեց և պարզասրտորեն հանձն առավ.

Ես լաց լինելով «մամա, մամա» էի կանչում... Էլ այդպիսի բան չեմ անի, Աշո՛տ...

Այո՛, և չպի՛տի անես: Մենք, կարող է պատահել, ավելի ծանր ձախորդության հանդիպենք: Պիտի դիմանանք: Բա էլ ո՛ր օրվա համար ենք կապում այս վզկապները:

Երևում էր, որ գրկանքները Աշոտին չէին կոտրել:

Ես մի պատմություն անեմ ձեզ: Ամեն օղակում գրույցներ են անցկացնում, իմ գրույցն էլ սա է լինելու: Մի անգամ (պապս էր պատմում) Պետրոգրադից մի ուսումնական հայ մարդ գալիս է Սևան, որ վանքը տեսնի: Վանքն էլ Սևանա կղզու վրա է: Ցամաքաբերդի ձկնորսներին խնդրում է նավակով իրեն տեղափոխեն կղզի: Համաձայնում են: Երբ սկսում են թիավարել, այս մարդը ձկնորսներից մեկին հարցնում է.

Բարեկա՛ն, մաթեմատիկա գիտե՞ս:

Ո՛չ, աղա՛:

«Աղան» գլուխը հանդիմանանքով շարժում է.

Ափսո՛ս, կյանքիդ մի քառորդը կորած է: Մյուսին է հարցնում.

Իսկ դու քերականություն գիտե՞ս... փիլիսոփայությո՞ւն, աշխարհագրությո՞ւն...

Ոչ, աղա՛, մենք անգրագետ մարդիկ ենք, մեր կյանքը ծովի վրա է անց կենում:

Ափսո՛ս, կյանքիդ կեսը կորած է, իր վճիռը արձակում է նորեկը:

Ճամփի կեսին մեծ փոթորիկ է բարձրանում: Ձկնորսները շորները հանում են ու նրանցից մեկը հարցնում է.

Աղա՛, լողալ գիտե՞ս...

Ո՛չ...

Ափսո՛ս, քո ամբողջ կյանքն է կորած, նավակը հիմի շուռ կգա...

Ինչո՞ւ համար են ես պատմում պապիցս լսած այս դեպքը: Ասե՛մ: Մենք, մեր գյուղի երեխաներից շատերս, կարեկցությամբ ենք նայել Հասոյին. «Դե, անուսում խեղճ ու կրակ չոբան է...»: Տեսա՞ք, տեղ կա, որ նա պիտանի եղավ կյանքի համար, իսկ մեզանից մի քանիսը անպետք դուրս եկան: Նրանք, ովքեր Հասոյին մինչև հիմա վերևից են նայել, կկորչեին, եթե նրա օգնությունը չլիներ: Այո՛, նա պետքական դուրս եկավ բնության կույր ուժերի դեմ մղվող կռվում, իսկ մենք՝ ոչ: Նա իրեն էլ փրկեց, մեզ էլ: Ինչո՞վ: Փորձո՞վ: Ճիշտ է, մենք գիտություն ունենք, բայց նա փորձ ունի: Իսկ փորձը քիչ բան չի: Պարզվեց, որ մեր փորձը պակաս է, մենք բնությունը լավ չգիտենք: Հասարակ բան, նա աստղերով հասկացավ, որ լուսանում է և դրանով սիրտ առավ ու մեզ էլ սիրտ տվեց: Իսկ սիրտ առած մարդը կդիմանա, կապրի: Նա սառչող մարդուն փրկելու երեք-չորս ձև ցույց տվեց: Իսկ մե՞նք: Նա՛ չլիներ, սվսվալով կուչ էինք գալու, սառչելու էինք, կամ թոքերի բորբոքում էինք ստանալու: Ուրեմն, եկեք մեր գիտությանը ավելացնենք փորձը...

Իսկ Հասոյին տանք այս, ինչ նա չունի՝ գիտությունը, քուրդ պատանուն սիրալիր նայելով լրացրեց Շուշիկը:

Այո՛, որ ուսում ունենա, աննման անասնապահ դուրս կգա նրանից: Դա մենք կանենք և՛ այստեղ, և՛ ֆերմայում: Անպայմա՛ն կանենք: Սարգի՛ս, քե՛զ են դիմում, չնեղանա՛ս, սա իմ վերջին խոսքն է, այլևս ինձանից թթու խոսք չես լսի: Քո հայրը միշտ պահեստապետ չի մնա, որ դու ասեն ինչ պատրաստի վայելես: Կարող է գա ժամանակ, երբ դու սեփական ուժերով պետք է հոգաս քո ապրուստը: Բայց դու, չնեղանաս, լողր են սովորել: Ծառի տակ պառկել ես ու մտածել՝ ա՛խ, էն տանձը ընկնի բերանս, կոթն էլ վերև...

Տղաները ծիծաղեցին, Սարգիսն ինքն էլ շփոթված ժպտաց:

Կմեծանաս, բանակ կգնաս ու կմնաս մոլորված: Այնտեղ «մամայի բալային» չեն սիրում, այնտեղ կոշտ կյանքի սովոր ու պլոճիկ ունեցող տղաներ են պետք, որ դիմանան: Խրամատներին չես դիմանա, ընկերներիդ ծաղրի առարկան կդառնաս, ախպե՛րս, լավ չի լինի քեզ համար: Սովորիր աշխատել այստեղ էլ, տանն էլ: Տե՛ս, նորից որպես օրինակ, Հասոյին են ցույց տալիս հա՛, ոմանց կողմից արհամարհված այս հովիվ տղային...

Հասուն լսում էր գովասանքից շիկնած ու շփոթված և Շուշիկի սիրալիր հայացքներն իր դեմքին զգալով՝ քիչ էր մնում գլուխը կորցնի, ախր նա իր կյանքում աղջիկ ընկեր չէր ունեցել, ֆերմայի աշխատողները մեծ մասամբ տղամարդիկ և պատավ կանայք են, իսկ իրեն հասակակից աղջիկները սովորում են գյուղում: Ինքն էլ ամառը սարերում է լինում, ձմեռը՝ ձմեռանոցում, միշտ հոտի հետ, աղջիկ արարած նա որտեղի՞ց է տեսնում: Երևի դրանից էր, որ Շուշիկի ներկայությունը հենց առաջին օրից այնքան ճնշում էր նրան, ստիպում՝ ստեպ-ստեպ քրտնել: Բայց և այդ ներկայությունը նրան մղում էր գործի: Նրա գլխում ցնորքներ էին ծնվում, նա երագում էր այնպիսի անսովոր բան անել, որ միանգամից աչքի ընկներ խմբի մեջ, մանավանդ այն նուրբ ու սիրալիր դեմքով արարածի առաջ, որին անմեղ կերպով նա իրեն քույր էր անվանել...

Իսկ ինչ էր զգում Սարգիսը: Այդ տղաներն իրեն չէին սիրում և դադված էին իր հոր արարքներից: Բայց երկու անգամ փրկեցին իր կյանքը: Ուրեմն, կուեկտիվից դուրս ինքն անպայման կոչնչանար: Հիմա էլ ընկերները կծոխուրի մեծ մասը հանձնել են իրեն, ստիպում են ուտել և ծածկել են իրենց շորերով: Գիշերը կգա, նրանք կմրսեն, չեն քնի, բայց իրենց հագուստները ետ չեն վերցնի, Սարգիսը դա հաստատ գիտեր:

Աշոտի խոսքը նրան շատ էր ազդել. «Այնպես պահենք մեզ, որ երբ գյուղ վերադառնանք, իրար երեսի բաց ճակատով նայենք»:

Ո՞նց բաց ճակատով նայի Սարգիսը իր ընկերներին, երբ նույնիսկ ուրիշի հավաքած ընկույզի պահեստը... Անո՛թ... Անո՛թ...

Եվ նա կյանքում առաջին անգամ հաստատուն կերպով ազնիվ վճիռ կայացրեց իր մեջ ու գոչեց.

Ինձ վեր քաշեցեք, բան եմ ասում...

Հասուն նրա կոնատակերից այնպես զգուշությամբ բարձրացրեց, որ վնասված ոտքը չշարժվեց տեղից: Այն ժամանակ Սարգիսը շփոթված ու կակազելով թոթովեց.

Ձեր առաջ մեղավոր եմ, ընկերներ՝... Գնացեք ընկուզենու մոտի շեկ քարի տակը քանդեցեք... Էնտեղ ուտելիք կա... Ներեցե՛ք...

Եվ հոգով թեթևացած, բայց մարմնով թուլացած նորից ընկավ իր տեղը:

Տղաներն իրար երես նայեցին և գոհ էին բոլորն էլ, որ նրանց անձավային կյանքի ամենամեծ կնճիորը հարթվում է:

Տղե՛րք, վայ ես մեռնեմ ուտելիքին, բա ինչի՞ եք նստել:

Ու Գագիկը մահական օդում ճոճելով՝ վազեց դեպի ընկուզենու տակի «շեկ քարը»: Բոյնախը տազնապով շարժում էր բրդոտ պոչն ու հարցական նայում իր տիրոջը՝ ուզում էր հասկանալ, թե ի՞նչ պատահեց: Հասն ու Շուշիկը ևս ցած իջան և տեղ հասան այն ժամանակ, երբ Գագիկը, խաշամի վրա չոքած, ընկույզները լցնում էր փեշն ու հետն էլ զգացված ասում.

Վայ ես քո դնչիկը կծեմ, մի տեսեք, թե ոնց է իր փոքրիկ տոտիկներով մեկիկ-մեկիկ գլորել-տարել իրեն բույնը, որ մեզ փրկի սովից: Ոնց որ մեր Հասն փոքրիկ թաթիկներով մեկիկ-մեկիկ հավաքեց ու իրենց երեք տարվա ապրուստը տարավ լցրեց հորը...

Ո՞ր հորը:

Պարույրի փորը... Լա՛վ, գույնդ մի՛ գցիր, չլսեց... Վերջին նախատինքն է, այն էլ հեռակա... Պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ, պոպոք հո չի, ուտողը գիտի, չուտողն ի՞նչ գիտի...

Այդ գվարթ բացականչությունները կցկտուր հասնում էին Սարգսի ականջին և նա, աչքերը երկնքով լողացող ամպի մի քուլայի հառած, մտածում էր, որ վերջապես ինքն էլ ընկերներ ունի կյանքում, լավ, սրտակից ընկերներ: Նա երբեք լավ ընկեր չէր ունեցել և կարծես չէր էլ զգացել դրա կարիքը: Հիմա կուլեկտիվի հետ էր, հոգատարությամբ շրջապատված և, որ գլխավորն է, զգում էր, որ իր հոգին մաքրվում է, ազնվանում:

Դրանից էլ նա հիմա խաղաղ էր ու թեթև, թե՛թև...

Գլուխ հինգերորդ. Թե ինչպես մեր պատանիները ստիպված էին ամեն ինչ սկսել նորից

Այո՛, դժբախտաբար ամեն բան նորից պիտի սկսեին, կույր տարերքը նրանց գրկել էր բնակարանից, անկողնուց, գենքերից, օջախից: Մնունդն էլ արդեն չկար ու չկար: Հիմա արդեն ճամփան բացելու մասին խոսք անգամ չէր կարող լինել: Առաջին հերթին հարկավոր էր ցերեկով պիտանի քարայր գտնել և հարմարեցնել բնակության համար:

Աշոտն ու Հասոն գնացին անձավ փնտրելու, Շուշիկը հերթապահ մնաց Սարգսի մոտ, իսկ Գագիկը սնունդ ճարելու հանձնարարություն ստացավ:

Ինչն է շատ՝ անձավները մեր երկրում: Ազատ գետից մինչև Ջուլֆա, Փոքր Կովկասի հարավային լանջերով ձգվում են կրաքարե ապառաժների անվերջանալի շարքերը: Իսկ կրաքարի մեջ ջուրը հազարամյակների ընթացքում անձավներ է փորում:

Աշոտն ու Հասոն լուռ բարձրանում էին ձորը աջ կողմից եզերող ժայռաշարքը, դեպի Կաքավի ժայռի կողմը, որի տակ մթին էր տալիս ճնճղուկների անձավի լայն մուտքը:

Հասան ժայռին, քրտնած կանգ առան անձավի առաջ:

Մուտքը շատ է լայն, ցուրտ կլիմի, իր կարծիքը հայտնեց Աշոտը: Վերադառնանք ընկուզենու մոտի անձավը, նրա մուտքը ցածր է, տաք կլիմի: Մենք պիտի գտնենք այնպիսի այր, որի մուտքը փոքր լինի, փորը՝ մեծ:

Հա, էդպիսի այրի մեջ ավելի տաք կլիմի, ճիշտ ես ասում, համաձայնեց Հասոն: Բայց երբ դուրը նեղ է, ծուխը կնաստի մինչև գետին: Շուշիկի աչքերը... այսինքն, բոլորիս աչքերն էլ...

Տղան շփոթվեց, կակազեց և իրեն հավաքելով շարունակեց.

Ծուխը սրա միջից հեշտ դուրս կգա: Իսկ դուրը կպատենք, կփոքրացնենք:

Ուրիշ անգամ Աշոտը չէր համաձայնի, բայց այն օրվա «դեպքից» հետո կարծես մի փոքր փոխվել էր:

Նրանք ներս մտան ամբողջ հասակով մեկ կանգնած, բայց խորքը գնալով, հետզհետե ստիպված էին նախ խոնարհել իրենց գլուխները, ապա կռանալ, որովհետև այրի առաստաղը, որ մուտքի մոտ բավական բարձր էր, գնալով իջնում էր և աստիճանաբար թեքվելով գնում-խորքում հենվում էր քարե հատակին:

Հենց այդ թեքությունը նկատի առնելով էր Հասուն պնդում, որ այդ այրը ընտրեն իրենց բնակության համար, քանի որ ծուխը առաստաղի տակ չէր ամբարվելու, այլ նրա թեքությանը զուգահեռ գնալու-դուրս էր գալու բարձր մուտքի վերին մասից: Հասուն ֆերմայի հոտի հետ շատ անգամ էր գիշերել անձավներում և նկատել էր, որ հայրը այդ կառուցվածքի անձավը գերադասում է ցածր մուտք և լայն «փոք» ունեցող անձավից, որովհետև այս վերջինի մեջ ծուխը կուտակվում-կուրացնում է մարդկանց:

Այդ վայրը մեր պատանիների նախկին բնակարանից հեռու լինելով, գերծ էր մնացել նրանց ավերածություններից, վառելիք էլ կար, խաշամին ու խոտին էլ ձեռք տվող չէր եղել, գաճաճ գիհի ծառերն էլ էին դեռ կանգուն:

Այնպես որ մինչ Գագիկը սնունդ ճարելու անհաջող փորձեր էր անում, Աշոտն ու Հասուն անձավում բավական քանակությամբ գիհի փարթամ ոստեր և խաշամ կուտակեցին: Երբ նրանք իջան ցած, Գագիկն արդեն վերադարձել էր «որսից» և Շուշիկին պատմում էր իր արկածները.

Էդպես, Շուշիկ ջան, արծվի ոտից որ բռնեցի, քթի տակ ժպտաց: Ասում է՝ լղարել մի աղվեսի չափ ես դառել, հիմի ես քեզ կթոցնեն-կտանեն ամպերը: Անհրավր որ չթափահարեց մետրանոց թե՛րը, ոտներս կտրվեցին գետնից՝ թե՛թև, թե՛թև... Չէ, ասի, էս անգամ կյանքը իրեն բաշխենք թող գնա, ու բաց թողեցի... Իսկ դու նախատում ես, թե՛ դատարկ ես եկել... Հը, Աշո՞տ, աչքերդ պսպղում են, երևի լավ բնակարան ես գտել...

Է՛, թեկուզև գտել է, ով է գժվել այս արև օրը սառն անձավը մտնի, մտածում էր Գագիկը: Արեգակը գենիթից այնպես ջերմություն էր թափում, որ բոլորն էլ չոր խոտերին մեկնվելու կարիք էին գգում, նախորդ գիշերն այնքան մեծ էր եղել ցրտից ոչնչանալու ահը, որ մեր պատանիները, չնայած արդեն շոգել էին, բայց ազահությամբ դարձյալ ու դարձյալ կլանում էին արևի ջերմությունը, նման Ջեկ Լոնդոնի այն հերոսին, որ երբ փրկվում է քաղցամահ լինելուց, մթերքի առատության մեջ անգամ ձեռքը մեկնում է անծանոթ մարդկանց ու հաց խնդրում...

Դա ոչ թե քաղցն ինքն է, այլ քաղցի արդեն ապրած ահը: Այդ ահը նույնիսկ թելադրում էր խարույկը թե՛ժ պահել: Թեև գոլացած ժայռերից ջերմ օդի ալիքները խփվում էին նրանց դեմքերին, բայց երբ հիշում էին այն ահավոր գիշերը, բնագոյորեն ձեռքները դարձյալ մեկնում էին խարույկին...

Ահա այդ տրամադրության մեջ էին մեր պատանիները, ուստի հասկանալի է, թե ինչու բացի Աշոտից, ոչ մեկը չէր շտապում գնալ նոր բնակարանը և գիշերելու հարմարություններ ստեղծել նրա մեջ:

Հը՛, շարժվելու միտք չունե՞ք... գնանք տեղավորվենք, իր հարցը կրկնեց Աշոտը: Նրա համբերությունը վերջանում էր, դեռ այնքա՛ն բան կար անելո՛ւ: Իսկ սրանք հանգիստ արևկող են արել...

Կաց, մի քիչ էլ տաքանանք, Աշո՛տ, ի՞նչ ես կրակ կտրել, բողոքեց Գագիկը շուռ գալով և այժմ էլ մեջքը դեմ անելով արևին:

Ի՛նչ լավ է արևը, ի՛նչ բարի...

Արի՛, շատ՛, արի գոնե աղեղներ պատրաստենք, փնթփնթաց Աշոտը: Տրեխներիդ քուղը, ինչպես երևում է, բոլորը պիտի քանդես:

Հասոն տխուր ժպտաց և լուռ ցույց տվեց իր բոբիկ ոտքը:

Հա՛... տրեխներիդ մեկը տվել ես Շուշիկի՞ն... Լա՛վ, դե մյուսի քուղը քանդիր:

Հասուն իր միակ տրեխի թելերը քանդեց ու հանձնեց Աշոտին և սկսեց հարմար շիվեր կտրտել:

Մինչ նրանք աղեղներ էին պատրաստում, ընկերները շարունակում էին տաքանալ գուլ շողերով: Ի՛նչ լավ, ի՛նչ բարի է արևը...

Գլուխ վեցերորդ. Թե ի՞նչ անակնկալ է սպասում այն մարդկանց, ովքեր իրենց գրաված պաշտոնի պատճառով մեծամտանում և վերևից են նայում ընկերներին

Այդպես ուրեմն, այդ պայծառ ու արևոտ օրը քաղցր թմբիրը համակել էր Հովազաձորի գերիներին և ամենից շատ՝ Սարգսին:

Հիվանդ ոտքը խարույկին դեմ արած, ձեռքերը գլխի տակ, մեջքի վրա պառկած, նա անքթիթ հայացքով նայում էր երկնի անհուն կապույտին ու լուռ վերապրում անցածը՝ երբեմն սոսկումով, երբեմն երջանիկ ժպտալով: Հասկանալի է, որ նրա հոգին համակված էր այն ուրախությամբ, ինչ ունենում է մահից նոր ազատված մարդը: Եվ քա՛նի մահից... Եվ ի՛նչ սոսկալի մահերից... Հենց աչքը խփում էր՝ իրեն զգում էր անդունդը գահավիժելիս, կամ հեղեղի երախում... Իսկ ո՞տքը: Սա էլ մահվան հավասար բան էր, բայց ընկերները գլխի չէին: Նրանք չգիտեին, թե ինչպես իրեն՝ Սարգսին ազատել են հավիտենական հաշմանդամությունից: Իսկ Սարգիսը գիտեր դա: Դրա օրինակը նա տեսել էր գյուղում: Կոլտնտեսության կալը էլեկտրական գիծ տանելիս մոնտյոր Ռուբենը գլորվել էր պունից և ոտքը դուրս էր ընկել նույն տեղից, ինչ որ իրենը: Ժամանակին չէին տարել վիրաբույժի մոտ, ուշացրել էին: Տասը օր անց հիվանդին փոխադրել էին Երևան, այստեղ էլ մինչև զանազան անալիզներ էին կատարել, մինչև ռենտգենով նկարել էին դուրս ընկած մասը, անցել էր ևս չորս օր: Պրոֆեսորը նայել էր ու ասել. «Ափսո՛ւ, գոնե երկու օր շուտ բերեիք, «խնձորի» բույնը լցված հեղուկն արդեն քարացել է, խնձորը տեղը դնել չի լինի...»: Հետո պրոֆեսորն ինչ-որ գրքեր էր նայել և ավելի ճշգրիտ տեղեկություն տվել հիվանդին, խնձորուկը իր բնից դուրս ընկնելուց հետո տեղը լցվում է հեղուկ նյութերով, որոնք քարանում են տասներեք օրվա ընթացքում: «Աշխարհում մի դեպք չկա, որ տասներեք օրն անցկացնելուց հետո խնձորն իր տեղը զցեն», ասել էր պրոֆեսորը: Այդպես էլ մոնտյոր Ռուբենը

հենակներով մնաց և հաշմանդամ կմնա ցմահ:

Ահա Սարգսին ինչ մեծ աղետից էր ազատել հովիվ Հասուն: Դե ինչպե՞ս երախտապարտ չլինես այդպիսի ընկերոջը...

Այսպես տարվել էր իր մտքերով Սարգիսը և նրա լսողությանն էին երբեմն հասնում ընկերների կցկտուր խոսքերը:

Հա, լավ ես ասում, Աշո՛տ, էլի նետ-աղեղներ շինենք... Հասո՛ւ, թելից-քուղից ի՞նչ կարող ես ճարել, հարցնում էր Գագիկը:

Սարգիսը սթափվեց այդ ձայնից, բայց մտքերը նրան նորից հեռու տարան, նորից ընկերների ձայները հեռացան:

Իսկ Աշոտի արածը քի՞չ էր, սա ոչ թե հաշմանդամությունից, այլ մահից փրկեց իրեն, նույնպիսի երախտիքի զգացումով մտածում էր Սարգիսը: «Բայց սարեր, ձորեր կան Աշոտի ու Հասոյի միջև, մտածեց նա: Հասուն ոսկի սիրտ ունի...

Լավությունն այնպես է անում, որ աննկատելի մնա արածը, չճնշվես: Իսկ սա, համ շատ մեծ լավություն կանի, համ էլ խրատ կկարդա, գլխիդ... Մի տեսակ արածը երեսով տալու նման է ստացվում...»:

Այո՛, երբ Աշոտը խրատում է, հասկանում ես, որ իրեն իրավունք է համարում հովանավորի տոնով խոսել, որովհետև արել է քեզ համար, պարտ ես իրեն... Լավ չի, դա վիրավորում է, դա մեռցնում է երախտիքի զգացումը մարդու մեջ: Երևի այդ էր պատճառը, որ Սարգիսը որքան էլ ստիպում, համոզում էր իրեն, չէր կարողանում սիրել այդ տղային: Հիմա էլ, տե՛ս, նորից ամբարտավան տոնով է խոսում...

Եվ Սարգիսը ուշադրությունը կենտրոնացրեց ընկերների խոսակցության վրա: Նա իր մտքերով տարված կարգին չէր լսել Աշոտի խոսքը, բայց Գագիկի պատասխանից մի բան հասկացվում էր:

Հա՛, կարծես Աշոտը կարգադրում է վեր կենալ և ճնճողուկների այրը տեղափոխվել, բայց Գագիկը չի ենթարկվում, առարկում է: Իսկ Աշոտը առարկություն չի վերցնում... մանավանդ Շուշիկի ներկայությամբ... Ինչպե՞ս

կարելի է առարկել պետին, ախր, հեղինակությունը կրնկնի... Սարգսի տանջված դեմքին հեզնանքի ժպիտ երևաց:

Վա՛հ, ոնց է տաքացե՛լ, երևի Գագիկը դադել է մի սուր պատասխանով... Արդեն նորից պետի տոնով է խոսում, վերևի՛ց...

Իսկ եթե չեք ենթարկվելու, ինչի՞ եք ընտրել, գոռգոռում էր նա կարմրած: Իսկ Գագիկը «ուտեցնում էր» հանգիստ տոնով.

Լավ չի, Աշո՛տ, այդ տոնդ թող, խաղաղասիրաբար համոզում էր նա: Այստեղ բոլորս էլ գրեթե մի տարիքի հավասար ընկերներ ենք, ի՞նչ կարիք կա, որ մեկը մյուսին հրամայական տոնով դիմի... Սովորություն ունեցիր խորհրդակցել, խելք-խելքի տալ ընկերների հետ...

Աշոտը գողունի նայում էր Շուշիկին և Գագիկի խոսքերից կաս-կարմիր կտրած՝ դարձել էր անհամբեր: Իսկ սա գարմանալի հանգիստ ու լուրջ շարունակում էր.

Ճի՛շտ է, մասսաների ճնշման տակ վերջերս մի քիչ դեմոկրատացել ես, բայց դեռ էն չի...

Ես էն եմ, ինչ որ կայի, կտրեց Աշոտը:

Չէ, մի քիչ փոխվել ես: Էլ չես ասում՝ «այսինչ բանն արա», ասում ես՝ «անենք»: Դա լավ է: Բայց էլի մեկ-մեկ սիրում ես հրամայել, կոպտել: Թո՛ղ, ախպե՛րս, դրանից օգուտ չկա: Եթե շատ ես սիրում, որ քեզ լսեն, ենթարկվեն, քաղցր խոսիր: Եթե...

Գագիկի «եթե-ները» և դիտողությունները կպան Աշոտի ինքնասիրությանը և սա բոլորովին կողի ընկավ: Ջղջման զգացումը, որոշ մեղմությունն ու նրբանկատությունը, որ առաջացել էին տղայի մեջ նախորդ «դեպքերի» ազդեցության տակ, նորից տեղի տվին բիրտ ուժին և կոպտությանը: Եվ վեճի մեջ տաքանալով, նա շարունակեց.

Այն է՛լ կժխտես, որ առանց ինձ հիմի կորած կլինեիր...

Այն ժամանակ Գագիկը, որ խոսակցությունն սկսել էր կիսակատակ, բոլորովին լրջացած հայտարարեց.

Լա՛վ, Աշո՛տ, որ դու քո մասին այդքան մեծ կարծիքի ես, ես ստիպված պիտի լինեմ խմբի առաջ հարց դնելու քեզ փոխեն...

Աշոտը հեզնանքով ծիծաղեց:

Ո՞վ է փոխարինելու ինձ, վախկոտ Գագի՞կը, թե...

Նա ցանկանում էր ամեն մեկին իրեն հարմար մի ածական կպցնել, բայց զգալով, որ կոնֆլիկտը կխորանա, իրեն զսպեց. չէր ուզում մյուսներին էլ իր դեմ հանել:

Գագի՛կ, վե՛րջ տուր.. Աշո՛տ, խնդրում եմ լռիր...

Երկյուղով լի էին Շուշիկի աչքերը, իսկ փոքրիկ սիրտն սկսել էր անհանգիստ խփել. «Կո՞իվ չդառնա՛»...

Չէ՛, սպասի՛ր, Շուշի՛կ, սա համը հանում է, տաքացավ Գագիկը: «Սվավոց չլսե՛մ», «մի՛ փնթփնթա», «կատարի՛ր, ինչ որ քեզ կարգադրում են»... Սա ի՞նչ տոն է, ինչպե՞ս է խոսում սա մեզ հետ: Սրա քիթը որ հիմիկուց չջարդենք, սրանից կամ բռնակալ դուրս կգա, կամ բյուրոկրատ... Դպրոցում թիկունքին ավագ ջոկատավար կար, դիրեկտոր կար, կարող էր մեզ սպառնալ նրանց անունով... «որպես ջոկխորհրդի անդամ»: Իսկ այստեղ ո՞վ է սրա թիկունքը: Ես հիմի կապացուցեմ, որ դրա հեղինակությունը փքում է... Այո՛, ուռեցված է արհեստական կերպով... Եկե՛ք վերընտրություն կատարենք... գաղտնի քվեարկությամբ...

Եվ Գագիկը տեղից վեր կացավ, գնաց Շուշիկի պայուսակից տետր հանեց, մի թերթ պոկեց նրանից, մասերի բաժանեց ու սկսեց ցուցակներ կազմել:

Աշոտը արհամարհական մի ժպիտ բերանի անկյուններում, իր խոշոր աչքերով հետևում էր նրա շարժումներին և զարմանում, այդ ինչպե՞ս է, որ այնքան մեղմ ու կատակասեր Գագիկը այսպես լրջացել է, դարձել չոր ու անողոր: «Սա երևի հին

վրեժ ունի իմ դեմ», մտածեց Աշոտը և սկսեց փորփրել ուղեղը, թե ե՞րբ, ի՞նչ վատություն է արել նրան: «Թե՞ նախանձում է, որ ե՛ս եմ խմբի ղեկավարը... Հա՛, անպայման դա՛ է, ուզում է ինքը ղեկավար դառնալ... կդառնա՛ս, ո՛նց չէ...»:

Եվ նա չարախնդությամբ ծիծաղեց:

Ի՞նչ ես ծիծաղում, կարծում ես կատա՞կ եմ անում... Առ քո բաժին ցուցակը, հինգ անուն կա, չորսը կջնջես մեկը կթողնես: Հետո թուղթը չորստակ կծալես ու կտանես-կզգես էն քարի հետև...

«Ի՛նչ անհարմար բան եղավ...», մտածում էր Հասոն, բայց համեստությունը թույլ չէր տալիս իրենից ավագ և շատ բան իմացող այդ «ուսումնական մարդկանց» վեճին խառնվել:

Սարգսիսը լուռ էր, բայց, ըստ երևույթին, դեմ չէր ղեկավարի վերընտրությանը:

Շուշիկը ևս լռել էր մի պահ և կենտրոնացած մտածում էր: Ապա մտքում մի բան վճռելով, նա կտրուկ ասաց.

Լա՛վ, թուղթն ու մատիտը դեսը տուր... Հիմի կերևա, թե ո՛վ ի՛նչ է...

Այդ սպառնալիքը ուրախացրեց Աշոտին. դե ինչ կասկած կարող էր լինել, որ Շուշիկը ի՛ր «կադրն է»: Սարգսին էլ հո այնպիսի մի լավություն արավ, որ ապերախտ պիտի լինի, եթե իր օգտին չքվեարկի: «Հասոն էլ հո իմն է ու իմը... Իմ ձայնն էլ հետը՝ չորսը կա: Գագիկը մնաց մենա՛կ...»:

Էլ ինչո՞ւ եք երեսներդ դենն անում, քաջություն չունե՞ք, դիմեց նա Գագիկին: -Տե՛ս, քո աչքի առաջ ես անունդ ջնջում եմ... Էլ գաղտնի քվեարկությունս ո՛րն է:

Չէ՛, ախպե՛ր, մենք վախկոտ ենք, թող գաղտնի քվեարկենք... Հասո՛, ուշադիր նայիր, էս առաջին անունը հո կարողանում ես կարդալ, քոնն է, երկրորդը Սարգսի անունն է, երրորդը...

Սա գիտեմ... Սա... շփոթվելով թոնթորաց հովիվ պատանին:

Գագիկը ծիծաղեց:

Դե իհարկե կիմանաս, երրորդը Շուշիկի անունն է...

Չէ՛, Շ-ի գլուխը իմ շոնքախի գլխի նման կեռ է, դրա համար չեմ մոռանում, ծիծաղելով փորձեց արդարանալ տղան:

Հա՛, ներքին ծայրն էլ Բոյնախի պոչի նման ոլորած-մեջքին դրած, իհարկե չես մոռանա: Լա՛վ, կատակը մի կողմ, չորրորդը Աշոտն է, վերջինը՝ նվաստս...

Խմբի ունեցած միակ մաստիտով նրանք հերթով իրենց նշումներն արին ցուցակներում, ծալեցին և գցեցին Գագիկի ցույց, տված քարի հետև:

Հիմա՛, Աշո՛տ, հաշվիչ հանձնաժողով ընտրենք: Քանի որ ես ու դու, ոնց որ ասում են՝ «շահագրգռված կողմեր» ենք, թող նրա՛նք հաշվեն:

Լա՛վ, հիմա ես ու Սարգիսը կհաշվենք, մեջ մտավ Շուշիկը:

Իսկ Հասո՞ն:

Դե նա միայն իմ ու իրեն անունն է կարդում, ձեր անունները դեռ չի ջոկում իրարից, չարաճճիորեն ծիծաղեց Շուշիկը:

Նա հիմա ուրախ էր այդ վերընտրության համար և դարձել էր անհամբեր, հետաքրքիր է ո՛վ ինչքա՛ն ձայն է ստացել: Շատ հետաքրքիր բան «մոզոնեց» այդ Գագիկը...

Միայն Շուշիկը չէր, բոլորն էլ անհամբեր սպասում էին ընտրության արդյունքին:

Շուշիկը վագեց բերեց թղթերը ու, կռանալով Սարգսի վրա՝ սկսեց քչփչալով նրա հետ բացել ցուցակներն ու հաշվել:

Մատներդ մեկ-մեկ ծալիր... Հասոյի օգտին՝ մե՛կ, երկո՛ւ, մեկ էլ... վա՛յ էս ի՞նչ շատ է... երե՛ք... և՛ զարմացավ, և՛ ուրախացավ աղջիկը, բայց այնպես, որ ձայնը չհասնի ընկերներին, որոնք ամեն մեկը մի դիրքով հեռու նստած՝ մի որևէ գործով էր զբաղված, կամ, ավելի շուտ, ձևացնում էր, որ զբաղված է, իսկ

իրականում բոլորն էլ, ականջները սրած, Շուշիկի և Սարգսի խորհրդավոր քչփչոցին էին ունկնդրում, կարծես այնտեղ վճռվում էր ամեն մեկի լինելու կամ չլինելու հարցը...

Վերջապես առաջ եկավ Շուշիկը, թղթերը ձեռքին: Առաջ եկավ դանդաղ ու հանդիսավոր: Նրա դեմքը շողում էր ներքին հրճվանքից, խաժ աչքերում կար ջերմություն և մեկի հասցեին հեզնախառն մի բան:

«Անցե՛լ եմ...», հպարտ մտածեց Աշոտը և իսկույն էլ հանդիմանեց ինքն իրեն, «Հենց ուրախանում ես, կարծես ուրի՛շը կարող էր ընտրվել... Սրանցից ո՞վ կարող է ղեկավարել խումբը...»: Եվ նա մի անգամ ևս հայացքով չափեց ընկերներին:

Իսկ Շուշիկը դիտմամբ դանդաղում էր (դե ինքն արդեն գիտեր, ինչո՞ւ պիտի շտապեր...)

Գիտե՞ք ինչ է եղել, ասաց նա ուրախությունը հագիվ զսպելով: Ջարմանալի բան է կատարվել... Այսինքն, զարմանալի չի, լավ է եղել, բնական է... Հասուն բոլորից շատ ձայն է ստացել... Սրանից հետո Հասուն է մեր ղեկավարը...

Ասաց և հայացքը ման ածեց ընկերների վրա, տեսնելու համար, թե ինչ ազդեցություն թողեց արտակարգ լուրը:

Սարգիսը խաղաղ ժպտում էր. ըստ երևույթին նա բավարարված էր կատարվածից: Գագիկի սև աչքերում հեզնանքի կայծեր կային, նա իր հաղթանակն էր տոնում: Հասուն «վա՛հ» արավ, շիկնեց մինչև մազերն ու շփոթմունքը թաքցնելու համար շուտ եկավ նայեց Բոյնախին: Իսկ Աշոտը մնաց տեղում քարացած...

Սկզբում նա չհավատաց իր ականջներին:

Ո՞նց թե... Հո սխալ չե՞ք հաշվել... բացականչեց նա զարմացած:

Չէ՛, լավ ենք հաշվել... Մեկ էլ կարդամ. Սարգսին-մեկ կողմ, չորս դեմ...

Շուշիկ-հինգ դեմ (ու աղջիկը բարեսրտորեն ծիծաղեց), Գագիկ երկու կողմ, երեք

դեմ: Հասուն երկու դեմ ունի, որից մեկն անպայման ինքը կլինի: Իսկ Աշոտը...
Աշոտը մեկ կողմ, չորս դեմ, դժվարությամբ արտասանեց աղջիկը և երբ
վերջացրեց, թեթև շունչ քաշեց, կարծես մի ծանր բեռից էր ազատվել:

Անսպասելի հարվածից Աշոտը շժմել էր: Ա՛յ քեզ բա՛ն, իսկ ինքը իրեն լճավանցի
Կամոյից էլ լավ ղեկավար էր համարում: Բացի Գագիկից, իրեն ո՛վ կարող էր
դեմ լինել և ինչո՛ւ... Գագիկն էլ բուպեական հակառակությունից... Տե՛ս, հիմա
էլի մեղմացել, նախկին Գագիկն է դարձել ու ի՛նչ մեղմ տոնով է խոսում հետը:

Այստեղ մի թյուրիմացություն կա, լսենք-տեսնենք ի՛նչ է ասում, գուցե կպարզվի:

Իրոք, Գագիկը՝ իր հավատարիմ ընկերը՝ շուտ էր եկել դեպի իրեն և աչքը նրա
աչքին մեղմությամբ ասում էր.

Գու ինձ չես խնայել (Աշոտի տված «վախկոտ» ածականը դեռ այրում էր նրա
սիրտը), դու չես խնայել, Աշո՛տ, բայց մենք խնայում ենք քեզ ու չենք ասում
երեսիդ, թե էն մեկն ով է, որ ձեռքը չի բռնել քո անունը ջնջելու...)

Հարվածը շատ ծանր էր և անսպասելի: Այնպես որ բոլորն էլ գլուխները
խոնարհեցին շտեսնելու համար, թե ինչ ազդեցություն գործեց այդ հարվածը
ինքնասեր և հպարտ պատանու վրա:

Լա՛վ է խնայում Գագիկը, դրանից էլ պարզ ակնա՞րկ: Աշոտը գունատվեց
գողության մեջ բռնվածի նման:

Նույնիսկ Հասոյի նման միամիտ և ընտրությունների կարգից անտեղյակ հովիվը
հասկացավ, որ Աշոտը միակ մարդն է խմբի մեջ, որ ձայն է տվել ինքն իր
օգտին... Մնացածները միաձայն դեմ են քվեարկել նրան: Ա՛յ քեզ
խայտառակությո՛ւն:

Հասուն ամոթից վեր կացավ և, աղեղի համար փայտ կտրելու անվան տակ, գնաց
դեպի թփերը: «Խմբի ղեկավա՛ր... Իմ ի՞նչ բանն է... Ձե՞ռ են առել ինձ...»,
մտածում էր նա շփոթված:

Լավ չեղավ, բոլորովին լավ չեղավ: Եթե իմանար, որ ոչ ոք Աշոտի օգտին չի քվեարկելու, Հասոն իր ձայնը կտար նրան... Ամոթ բան ստացվեց, շա՛տ ամոթ: Ինքը լիներ Աշոտի փոխարեն, գետինը կմտներ...

Բայց ի՛նչ գիտես, որ Աշոտը իրոք «գետինը չի մտնում»: Նրա սիրտը կարծես դաշույն էին խրել: Այնպես էր վիրավորված, ինչպես Անուշի եղբայր Մոսին, երբ Սարոն նրա թիկունքը գետնովը տվեց հարսանիքում, հարս ու աղջիկների աչքի առաջ...

Մի՛ նեղանա, ավելի լավ կլինի այս դեպքից դաս առնես, մեղմ ասաց Գագիկը: Տե՛ս, ինձ էլ չեն ընտրել, բայց չեմ նեղանում: Ի՞նչ կա որ, հո բոլորն էլ դեկավար չե՞ն կարող լինել... Գիտեմ, չէիր սպասում... Բայց միշտ այդպես է լինում, երբ դեկավարը գոռոզանում է, մասսաները քաշվում են, երեսին բան չեն ասում, ոմանք էլ նույնիսկ շողոքորթում են: Բայց հետո գաղտնի քվեարկությամբ տապալում են նրան, -կիսակատակ շարունակեց Գագիկը: Դե, քիթդ մի՛ կախիր, մեծ բան չի պատահել, վեր կաց տեղափոխվենք մեր նոր բնակարանը...

Այնուհետև ոչ ոք ոչ մի բառ չարտասանեց: Հասոն լուռ փայտեր կտրտեց, պարզ պատգարակի նման մի բան պատրաստեց, չորսով զգուշությամբ Սարգսին դրին վրան ու ամեն մեկը մի ծայրից բռնելով, քայլեցին դեպի Կարավի քարի ստորոտը:

Շա՛տ է ցավում, ճամփին մեղմությամբ հարցնում էր Շուշիկը:

Սարգիսը տխուր ժպտաց: Ցավում էր, բայց կարո՞ղ է մարդուս վերքին ավելի լավ սպեղանի լինել, քան սրտացավ խոսքն է...